

Współczesne wyzwania polityki społecznej wobec rodziny

**PRACE NAUKOWE
UNIwersYTETU EKONOMICZNEGO
WE WROCŁAWIU
nr 146**

**RESEARCH PAPERS
OF WROCŁAW UNIVERSITY
OF ECONOMICS
No. 146**

Współczesne wyzwania polityki społecznej wobec rodziny

Redaktorzy naukowi
Adam Kubów
Joanna Szczepaniak

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2010

Senacka Komisja Wydawnicza

Zdzisław Pisz (przewodniczący),

*Andrzej Bąk, Krzysztof Jajuga, Andrzej Matysiak, Waldemar Podgórski,
Mieczysław Przybyła, Aniela Styś, Stanisław Urban*

Recenzenci

Stanisław Grycner, Wanda Patrzalek

Redakcja wydawnicza

Anna Grzybowska

Redakcja techniczna

Barbara Łopusiewicz

Korekta

Barbara Cibis

Łamanie

Beata Mazur

Projekt okładki

Beata Dębska

Publikacja dofinansowana przez Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2010

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-079-2

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Część I. Miejsce rodziny w polityce społecznej – aspekty dydaktyczne i teoretyczno-ideologiczne	
Antoni Rajkiewicz , Rodzina w nauczaniu polityki społecznej w szkołach wyższych	15
Ludmiła Dziewięcka-Bokun , Rodzina jako autoteliczna wartość polityki społecznej	25
Joanna Szczepaniak , Subsydiarność w polityce społecznej wobec rodziny w warunkach współczesnych – między ideą a rzeczywistością	31
Józef Zarzeczny , Rodzina polska między ułomną sferą publiczną a presją uwarunkowań modernizacyjnych	53
Emilia Nassalska , Kwestia kobieca w nauczaniu społecznym Kościoła katolickiego	65
Małgorzata Duda , Opcja preferencyjna na rzecz ubogich w obszarze polityki społecznej – wybrane zagadnienia z nauczania społecznego Kościoła ...	81
Część II. Zmiany uwarunkowań funkcjonowania rodzin – implikacje dla polityki rodzinnej i społecznej	
Arkadiusz Przybyłka , Zagrożenia współczesnych polskich rodzin	97
Katarzyna Zamorska , Polityka rodzinna w kontekście pracy kobiet	113
Marta Makuch , Aktywność zawodowa rodzin w Polsce	127
Łukasz Jurek , Polityka społeczna wobec rodziny w dobie starzejącego się społeczeństwa	145
Renata Maciejewska , Przemiany rodziny wiejskiej	166
Maja Piotrowska , Znaczenie rozvodu rodziców z perspektywy dorosłego życia ich dzieci	186
Joanna Cichła, Beata Skwarek , Uwarunkowania zachowań agresywnych u gimnazjalistów – wyniki badań empirycznych	202
Część III. Wybrane instrumenty polityki społecznej wobec rodziny – uwarunkowania społeczno-ekonomiczne i prawno-organizacyjne	
Maria Skóra , Między pracą a rodziną – potencjał instrumentów polityki społecznej wobec dylematów pracujących kobiet	219

Dorota Głogosz , Zatrudnienie przyjazne rodzinie – uwarunkowania i doświadczenia z perspektywy pracodawców	241
Katarzyna Kutek-Sładek , Polityka społeczna wobec osób z niepełnosprawnością. Kontekst rynku pracy	258
Aleksandra Gromelska , Sytuacja zdrowotna dzieci w Polsce – aktualne problemy i wyzwania dla polityki zdrowotnej	269
Janusz Szymborski , Polityka zdrowia publicznego wobec problemów współczesnej rodziny – cele i zadania	286
Krystyna Gilga , Edukacja dzieci i młodzieży niepełnosprawnej na Dolnym Śląsku	308
Dorota Moroń , System świadczeń rodzinnych jako forma wsparcia rodziny w Polsce	323
Arkadiusz Durasiewicz , Oczekiwania Polek odnośnie do polityki rodzinnej w świetle badań własnych	344

Część IV. Informacje

Joanna Szczepaniak , Sytuacja i przyszłość rodziny w Polsce – podsumowanie konferencji. Wnioski dla polityki społecznej	365
--	-----

Summaries

Antoni Rajkiewicz , Family issues in teaching social policy in Polish schools of higher education	24
Ludmiła Dziewięcka-Bokun , Family as an autotelic value of social policy ...	30
Joanna Szczepaniak , Subsidiarity in social policy towards the family in contemporary conditions – between idea and reality	52
Józef Zarzeczny , Polish family between imperfect public sector and pressure put by modernisation factors	64
Emilia Nassalska , The women matter in social teaching of the Catholic Church	80
Małgorzata Duda , The preferential option for the poor in the sphere of social policy – selected issues from social teaching of Church	94
Arkadiusz Przybyłka , Threats faced by contemporary Polish families	112
Katarzyna Zamorska , Family policy in the context of women’s work	126
Marta Makuch , Economic activities of families in Poland	144
Łukasz Jurek , Social policy toward the family in the age of demographic ageing	165
Renata Maciejewska , Transformation of the rural family	185
Maja Piotrowska , The experience of parents’ divorce from the perspective of the adult life of their children	201

Joanna Cichla, Beata Skwarek , Conditionings of gymnasium students' aggressive behaviour – results of empirical research	215
Maria Skóra , Between work and family – potential instruments of social policy toward the dilemmas of working women	240
Dorota Głogosz , Family-friendly employment – conditions and experiences from perspective of employers	257
Katarzyna Kutek-Sładek , Instruments of social policy toward a family with disability. The context of labour market	268
Aleksandra Gromelska , The healthcare situation of children in Poland – current problems and challenges of the healthcare system	285
Janusz Szymborski , Public health policy and the problems of the modern family – objectives and tasks	307
Krystyna Gilga , Education of disabled children and youth in Lower Silesia	322
Dorota Moroń , The family benefits system as a form of families' support in Poland	343
Arkadiusz Durasiewicz , Polish women's expectations regarding family policy in the light of own research	361

Wstęp

Współczesna rodzina różni się pod wieloma względami od rodzin sprzed kilkudziesięciu lat. Dokonuje się w niej wiele przemian, będących skutkiem różnorodnych procesów zachodzących w jej społeczno-gospodarczym mikro- i makrootoczeniu. Każda bowiem rodzina jest elementem szerszej struktury społecznej, na którą składa się wiele grup powiązanych siecią wzajemnych relacji i zależności. Członkowie rodziny należą do określonych kręgów sąsiedzkich, towarzyskich, pracują, należą do określonej grupy zawodowej, pozostają pod wpływem środków masowego przekazu, żyją w społeczeństwie, w którym realizuje się konkretną politykę rodzinną, edukacyjną, kulturalną, podatkową itp. Funkcjonowanie rodziny w określonej strukturze nie jest więc zależne tylko od jej członków.

Wśród wielu przemian, jakie zaszły we współczesnej rodzinie, zapewne można wymienić: znaczny wzrost zatrudnienia kobiet i motywów podejmowania przez nie pracy, egalitaryzację relacji w małżeństwie i rodzinie, indywidualizację form aktywności i zainteresowań, autonomizację członków rodziny, mniejszy procent osób pozostających w sformalizowanych związkach małżeńskich i wzrost liczby osób pozostających w kohabitacji lub w stanie wolnym. Jedną z konsekwencji przemian zachodzących we współczesnej rodzinie jest rozluźnienie więzi emocjonalnych między członkami rodziny. Mimo iż obserwuje się wzrost troski rodziców o zabezpieczenie materialne bytu dzieci, to równocześnie zmniejsza się ich zainteresowanie sferą potrzeb i doznań psychicznych dziecka, a kontakty między rodzicami i dziećmi niekiedy ograniczają się do kontrolowania przebiegu nauki szkolnej dzieci oraz do zaspokajania ich potrzeb materialnych.

Istotny wpływ na zmianę sytuacji społecznej w Polsce i położenie rodziny mają również także zachodzące obecnie zjawiska i procesy, jak zahamowanie rozwoju gospodarczego, narastające bezrobocie, kłopoty budżetowe państwa czy też trudności w realizacji wielu reform. Tworzą one nową rzeczywistość, w której rodziny nie zawsze są w stanie wystarczająco dobrze wypełniać swe funkcje – stają się rodzinami dysfunkcjonalnymi. Wśród problemów współczesnej rodziny na pierwszy plan wysuwają się problemy społeczne, takie jak trudności materialne, a z nimi często wiąże się alkoholizm i przemoc w rodzinie oraz problemy opiekuńczo-wychowawcze, prowadzące do zjawiska osamotnienia dziecka w rodzinie.

Nie zmieniają się tylko oczekiwania dotyczące podstawowych funkcji realizowanych przez rodzinę. Do tych niezmiennych jej funkcji należy niewątpliwie: 1) utrzymywanie ciągłości biologicznej społeczeństwa (prokreacyjna), w tym także postaw dotyczących zakładania rodziny, sposobów zaspokajania podstawowych potrzeb, np. biologicznych, nawyków pielęgnacji itp., 2) przekazywanie dzieciom dziedzictwa kulturowego szerszych grup poprzez przekazywanie dzieciom języka, obyczajów, wzorów zachowań, 3) nadawanie pozycji społecznej swoim dzieciom w wyniku przekazywania dziedzictwa kulturowego oraz kształtowania potrzeb i postaw, 4) zaspoka-

ianie potrzeb emocjonalnych, w tym potrzeby bezpieczeństwa społecznego, przynależności i miłości, uznania, 5) sprawowanie kontroli nad zachowaniami swoich członków, poprzez stosowanie sankcji i kształtowanie norm i wartości.

Waga funkcji pełnionych przez rodzinę powoduje, że znajdują one odzwierciedlenie w różnych dokumentach krajowych i międzynarodowych, a deklaracje o polityce społecznej przyjaznej rodzinie stają się często hasłem wyborczym. Jednak realizacja takiego hasła wymaga wielkiego wysiłku, zmian w zakresie praw i uprawnień rodzin, w podziale środków publicznych, usprawnienia i podniesienia poziomu świadczonych usług społecznych, w tym usług w sektorze publicznym, dostępnych dzieciom z rodzin o średnich, a przede wszystkim o niskich dochodach. Realizacja polityki społecznej przyjaznej rodzinie należy zapewne do zadań szczególnie ważnych, ale też i szczególnie trudnych. Zestaw problemów społecznych czekających na rozwiązanie jest zawsze bardzo szeroki, a środki służące ich realizacji, w tym materialne, kadrowe i finansowe, zawsze są ograniczone. Sytuacja ta rodzi więc dylematy, co ma być realizowane wcześniej, szerzej, a co później lub wcale, dlatego problemy rodziny nie zawsze zwyciężają z innymi w tej konkurencji o ograniczone zasoby.

Niewątpliwie barierą rozwiązywania problemów rodziny są nie tylko zasoby materialne, lecz także stereotyp postawy wyrażającej się w przekonaniach, że prokreacja i zadania związane z wychowaniem nowego pokolenia są prywatną sprawą rodziców czy też stereotyp negatywnego postrzegania rodzin wielodzietnych.

Złożoność problemów rodziny jest tak duża, że trudno byłoby ją pokazać w jednym opracowaniu, dlatego też znalazły w nim odzwierciedlenie tylko wybrane problemy. Opracowanie otwiera jednak publikacja o kompleksowym charakterze i zapewne bardzo ważna dla problematyki rodziny. Artykuł *Rodzina w nauczaniu polityki społecznej w szkołach wyższych* zwraca uwagę na wieloaspektowość problematyki rodziny, podkreśla znaczenie polityki społecznej w kształtowaniu odpowiedzialnych postaw studentów szkół wyższych, a jednocześnie wskazuje na niezbędne kierunki zmian w procesie nauczania polityki społecznej. Publikacja ta, wraz z czterema innymi, składa się na pierwszą część opracowania, o wspólnym tytule *Miejsce rodziny w polityce społecznej – aspekty definicyjne, normatywne i aksjologiczne*.

W pierwszej części opracowania, oprócz problemu nauczania polityki społecznej, zostały przybliżone także zasady polityki społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem zasady subsydiarności w polityce rodzinnej, miejsce i znaczenie kwestii kobiecej i rodzinnej w nauczaniu społecznym kościoła, a także ukazana sfera działań publicznych na rzecz niwelowania współczesnych zagrożeń dla rodziny. Autorzy zwracają uwagę, iż problemy rodziny są uwarunkowane wieloma czynnikami o różnym charakterze, ekonomicznym, społecznym i kulturowym, a troska o ich rozwiązanie ma wieloletnią tradycję w myśli i działaniach instytucji rządowych i pozarządowych.

Druga część publikacji zawiera artykuły przybliżające szeroki zestaw czynników wpływających na funkcjonowanie rodziny, a jednocześnie wynikające stąd wnioski

i zadania dla polityki społecznej. Wśród czynników zostały wyeksponowane głównie te, które stanowią zagrożenia dla współczesnych polskich rodzin. Wyraźnie akcentuje to pierwszy artykuł tej części. Zawartość artykułów zwraca jednak także uwagę, że zmiany dokonujące się we współczesnej rodzinie mają w sobie również element rozwoju i przyczyniają się do rozwiązywania nabrzmiałych problemów rodziny, zwłaszcza tych dotkniętych rozwodem, procesami starzenia czy bezrobocia.

Zamiarem trzeciej części opracowania, zamykającej cały zbiór, było zaprezentowanie narzędzi polityki społecznej służących rozwiązywaniu problemów współczesnej polskiej rodziny. Artykuły przybliżają zestaw instrumentów polityki ochrony zdrowia, rynku pracy, edukacyjnej, pomocy społecznej, bowiem tworzą one instrumentarium polityki społecznej wobec rodziny. Ta część opracowania zwraca szczególną uwagę na znaczenie instrumentów dotyczących rynku pracy, w tym także rodzin z osobą niepełnosprawną, gdyż ich sytuacja jest najtrudniejsza, prowadząca do ubóstwa i zagrożenia wykluczeniem społecznym. Przegląd wybranych instrumentów typów polityki społecznej wskazuje na ich rozwój, skuteczność, a także potrzebę działań zmierzających do poprawy ich efektywności, jak i działań wzbogacających istniejące instrumentarium.

Redaktorzy opracowania serdecznie dziękują wszystkim autorom artykułów, którzy poprzez ich złożenie poparli inicjatywę wydania cyklu publikacji poświęconych rodzinie, a poprzez zamieszczone w nich treści wyrazili głęboką wiarę w potrzebę badań i działań na rzecz poprawy warunków funkcjonowania rodziny.

Redaktorzy wyrażają także nadzieję, że publikacja opracowania będzie mogła służyć w nauczaniu polityki społecznej.

Adam Kubów, Joanna Szczepaniak